

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/zbrodnie-katynska/78352,Stosunek-ZSRS-do-obywateli-polskich-narodowosci-zydowskiej.html>

Symbole religii na cmentarzu utworzonym w miejscu zbrodni katyńskiej. Fot. Federacja Rodzin Katyńskich

ARTYKUŁ

Stosunek ZSRS do obywateli polskich narodowości żydowskiej

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: MAREK HAŃDEREK 03.02.2021

Przed wojną Żydzi stanowili ok. 9% całej populacji ziem zajętych w 1939 r. przez Armię Czerwoną. Po wybuchu wojny na tamte tereny napłynęło jeszcze 250-300 tys. uchodźców z Polski zachodniej i centralnej. Tym samym pod

okupacją sowiecką znalazło się 1,4-1,5 mln. Żydów, którzy stanowili wówczas 11% całej ludności Kresów Wschodnich.

Sowietyzacja tamtych terenów negatywnie odbiła się na życiu ludności żydowskiej. Po zniesieniu własności prywatnej, ogromna część Żydów znalazła się na skraju materialnej katastrofy, ponieważ podstawą ich bytu było samozatrudnienie jako rzemieślnicy lub handlarze.

Sowietyzacja społeczności żydowskiej

Na skutek sowieckiej działalności ucierpiało życie religijne społeczności żydowskiej. W związku z programową laicyzacją, synagogi zostały zamknięte lub nałożono na nie podatki, których zubożała ludność nie była w stanie długo płacić. Doprowadzono do rozwiązania gmin żydowskich - kahałów - co spowodowało wstrzymanie finansowania żydowskich instytucji religijnych i społecznych. Innym ciosem zadany życiu religijnemu Żydów był oficjalny zakaz posługiwania się językiem hebrajskim. Zamiast tego, do pewnego stopnia popierano posługiwanie się jidysz, który był językiem mas pracujących.

W związku z programową laicyzacją, synagogi zostały zamknięte lub nałożono na nie podatki, których zubożała ludność nie była w stanie długo płacić. Doprowadzono do rozwiązania gmin żydowskich - kahałów - co spowodowało wstrzymanie finansowania żydowskich instytucji religijnych i społecznych.

Sowieci uderzyli także w życie polityczne ludności żydowskiej. Nowe władze rozwiązały lub zakazały działalności żydowskich partii politycznych, a ich przywódców i wybitniejszych działaczy aresztowały. W tym względzie szczególnie celowano w działaczy bundowskich i syjonistycznych.

Żydzi na wspomnianych terenach byli też ofiarami represji i zbrodni sowieckich, co wynikało przede wszystkim

z ich przynależności klasowej, a w mniejszym stopniu z pochodzenia etnicznego. Kryterium klasowe było bowiem głównym stosowanym przez organa sowieckie. W związku z tym przedstawiciele mniejszości żydowskiej byli represjonowani w większości przypadków nie jako Żydzi, ale jako członkowie klas i grup społecznych uznanych przez ZSRS za wrogie władzy sowieckiej m.in. oficerowie WP, działacze „kontrrewolucyjnych” partii politycznych i organizacji społecznych, przemysłowcy, kupcy itp.

Wiec agitacyjny w czasie agresji

ZSRS na Polskę we wrześniu 1939

r. Fot. AIPN

Żydzi w Katyniu i deportacjach

Żydzi znaleźli się wśród ofiar zbrodni katyńskiej. Wśród rozstrzelanych w lesie katyńskim oficerów WP było ich 290. Stanowili oni ok. 5% ogółu zamordowanych tam oficerów. Nie ustalono dokładnie liczby Żydów więzionych w obozie w Starobielsku. Pojawiają się jednak szacunki mówiące o ok. 200 Żydach, co stanowiłoby 5% składu osobowego tego obozu. W trzecim obozie specjalnym, czyli w Ostaszkowie, prawdopodobnie nie było żadnych Żydów. Łącznie więc wśród oficerów WP, zamordowanych w ramach tzw. zbrodni katyńskiej było 500-600 Żydów, którzy stanowili 5-6% ogółu rozstrzelanych.

Żydzi, podobnie jak inne narodowości Kresów Wschodnich, padli ofiarą masowych deportacji obywateli II Rzeczypospolitej w głąb ZSRS, przeprowadzonych przez Sowietów w latach 1940-1941. Trzecia fala deportacji z czerwca 1940 r. dotyczyła przede wszystkim

„bieżeńców”, a więc w największej mierze dotknęła Żydów.

Po niemieckiej agresji na Polskę masy ludności cywilnej uciekły do wschodnich województw II Rzeczypospolitej. Jesienią 1939 r. na polskich ziemiach włączonych do Białoruskiej SRS odnotowano obecność prawie 45 tys. uchodźców („bieżeńców”), którzy skupili się głównie na terenie większych miast. W związku z tym, że byli bezrobotni i często żebrali lub trudnili się przemytem, władze sowieckie uznały ich za element demoralizujący miejscową ludność. W październiku 1939 r. zdecydowano o ich przesiedleniu na wschodnią Białoruś. Operacja objęła 22,5 tys. „bieżeńców”, spośród których ok. 70% stanowili Żydzi. Przesiedleni zostali rozmieszczeni w pięciu obwodach BSRS: mohylewskim, witebskim, mińskim, poleskim i homelskim. Ich sytuacja nie poprawiła się jednak, ponieważ na miejscu nie było dla nich mieszkań ani pracy.

Żydzi, podobnie jak inne narodowości Kresów Wschodnich, padli ofiarą masowych deportacji obywateli II Rzeczypospolitej w głąb ZSRS, przeprowadzonych przez Sowietów w latach 1940-1941. Przy okazji pierwszej i drugiej deportacji z lutego i kwietnia 1940 r. Żydzi stanowili niewielki odsetek nimi objętych. Maksymalnie mogło to być kilkaset osób. Z kolei trzecia fala deportacji z czerwca 1940 r. dotyczyła przede wszystkim „bieżeńców”, a więc w największej mierze dotknęła Żydów. Stanowili oni ok. 82-84% z 78 tys. deportowanych. Większość z nich została skierowana do wyrębu lasów, nieliczni byli zmuszeni pracować w górnictwie i hutnictwie. Bez wątplenia Żydzi znaleźli się także wśród ofiar czwartej deportacji przeprowadzonej w czerwcu 1941 r., która objęła 36 tys. obywateli II Rzeczypospolitej. Nie ustalono konkretnego odsetka, jaki stanowili Żydzi, jednak bez wątplenia był on niewielki.

**Baruch Steinberg (1897-1940) -
Naczelnny rabin Wojska Polskiego,
zamordowany w zbrodni
katyńskiej przez NKWD w
kwietniu 1940 r.**

Żydowski „element kontrrewolucyjny”

Żydzi uznani za „element kontrrewolucyjny” byli w latach 1939-1941 aresztowani przez NKWD. W największej mierze dotyczyło to działaczy politycznych, szczególnie Bundu, Betaru i syjonistów. Aresztowania objęły także członków organizacji młodzieżowych m.in. „Haszomer-Hacairu”, „Gordonii” i „Hechalucu”. Aresztowania wśród Żydów dotknęły nie tylko działaczy politycznych, ale również ludzi przypisywanych przez Sowietów do innych kategorii niebezpiecznych dla ich władzy. Były to osoby uznane za „element społecznie niebezpieczny”, Żydzi, którzy nielegalnie próbowali przekroczyć granice ZSRS oraz tacy, którzy zaangażowali się w konspirację antysowiecką. W sumie w podanym okresie Sowietci aresztowali 23590 Żydów. Przyjmuje się, że jedna trzecia spośród nich po procesach trafiła do łagrów. Największą część aresztowanych skazano na 3 lata obozu pracy poprawczej. Znaczącej liczbie wymierzono bardziej surową karę 8 lat łagru, co dotyczyło przypadków oskarżeń o szpiegostwo lub bycie „społecznie niebezpiecznym elementem”. Żydowski łagiernicy aresztowani na Kresach Wschodnich II Rzeczypospolitej byli rozsiani w różnych miejscach składających się na sieć Gułagu. Jednakże zdecydowanie najwięcej spośród nich, bo ok. 80%, znalazło się w obozach zlokalizowanych w Autonomicznej Socjalistycznej Republice Sowieckiej Komi.

***

Podsumowując, Żydzi, podobnie jak inne narodowości mieszkające lub przybyłe jesienią 1939 r. na Kresy Wschodnie II Rzeczypospolitej, byli represjonowani przez ZSRS i uderzały w nich nowe porządki. Jako obywatele zniszczonego państwa byli karani za te same realne lub domniemane przestępstwa, za jakie karano lub represjonowano Polaków, Ukraińców i Białorusinów. O tym jak zła była ich sytuacja pod sowiecką okupacją, najlepiej może świadczyć fakt, że tysiące żydowskich uchodźców zorientowawszy się w realiach panujących na anektowanych przez ZSRS Kresach Wschodni II RP, zgłaszało chęć repatriacji do Generalnego Gubernatorstwa.

COFNIJ SIĘ